

Філософія

УДК 130.2:316.7(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18204234>

**Плюралізм світоглядних культур та його вплив на розвиток
української національної ідентичності**

Полоз Павло Ігорович,

здобувач наукового ступеня доктора філософії, кафедра філософії,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0009-0007-5201-3689>

Прийнято: 18.12.2025 | Опубліковано: 31.12.2025

***Анотація:** У статті досліджено плюралізм світоглядних культур в контексті його впливу на розвиток української національної ідентичності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю проведення системного аналізу ролі світоглядного та культурного плюралізму у процесах формування сучасної української національної ідентичності. Основними проблемами визначено недостатню вивченість практичних механізмів реалізації культурного та релігійного плюралізму в Україні. Метою даного дослідження є комплексне теоретико-філософське осмислення значення світоглядного та культурного плюралізму як визначального фактора формування та динамічної трансформації української національної ідентичності в умовах історичної мінливості та сучасних соціокультурних викликів. Дослідження передбачає системний аналіз того, яким чином множинність філософських традицій, культурно-ціннісних орієнтацій, мовних практик і історико-наративних структур формує та модифікує ідентифікаційний простір української нації,*

встановлює специфіку його еволюційного розвитку та забезпечує потенціал для зміцнення соціальної консолідації національної спільноти. У статті було використано міждисциплінарний підхід, що інтегрує філософський, культурологічний, історико-герменевтичний та соціокогнітивний аналіз. Метод компоративного аналізу надав змогу визначити головні відмінності та взаємовпливи філософських парадигм, що визначають сучасну структуру української національної ідентичності. Герменевтичний та феноменологічний підхід застосовано для осмислення трансформацій світоглядних моделей та людської ідентичності під впливом історичних та соціокультурних чинників. Наукова новизна полягає у комплексному аналізі впливу плюралізму світоглядних культур на формування української національної ідентичності, шляхом інтеграції філософських, культурологічних та соціокогнітивних підходів. Авторський внесок полягає у встановленні, що визначальним чинником консолідації національної ідентичності, розвитку інклюзивної громадянської моделі та зміцнення соціальної солідарності являється культурний і світоглядний плюралізм. Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості застосування його результатів для більш поглибленого розуміння процесів формування української національної ідентичності в умовах культурного та світоглядного плюралізму. Дослідження показало, що українська національна ідентичність історично виникає на перетині різних культурних, мовних, релігійних та філософських традицій, де взаємодія автохтонного кардіоцентричного афективізму та діалектико-матеріалістичних моделей мислення сприяє розвитку біцентричної структури світоглядних ідентичностей. З'ясовано, що культурний плюралізм є визначальним фактором консолідації національної ідентичності, забезпечуючи методологічну гнучкість, врахування історичного контексту та етичну рефлексивність у соціальному та політичному розвитку. Визначено, що взаємодія мовної, культурної та релігійної різноманітності сприяє

розвитку інклюзивної моделі громадянської ідентичності, тим самим підтримуючи соціальну солідарність та культурну стійкість. У висновках відзначено, що плюралізм в українській філософській та культурній традиції виступає ресурсом для гуманітарного дискурсу, протегуючи методологічним інноваціям, зміцненню етичної свідомості та підтримці національної самобутності. Подальші дослідження мають бути скеровані на деталізованіше дослідження взаємодії культурного плюралізму з політичними, соціальними та релігійними процесами у формуванні національної ідентичності.

Ключові слова: плюралізм, світоглядні культури, українська національна ідентичність, феномен, механізм, нація.

Pluralism of worldview cultures and its influence on the development of Ukrainian national identity

Pavlo Poloz,

PhD Candidate, Department of Philosophy, H. S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0007-5201-3689>

Abstract: *The article examines the pluralism of worldview cultures in the context of its influence on the development of Ukrainian national identity. The relevance of the study is due to the need to conduct a systematic analysis of the role of worldview and cultural pluralism in the processes of forming modern Ukrainian national identity. The main problems are identified as insufficient study of practical mechanisms for the implementation of cultural and religious pluralism in Ukraine. The purpose of this study is a comprehensive theoretical and philosophical*

understanding of the significance of worldview and cultural pluralism as a determining factor in the formation and dynamic transformation of Ukrainian national identity in the context of historical variability and modern socio-cultural challenges. The study involves a systematic analysis of how the plurality of philosophical traditions, cultural and value orientations, linguistic practices and historical and narrative structures forms and modifies the identification space of the Ukrainian nation, establishes the specifics of its evolutionary development and provides the potential for strengthening the social consolidation of the national community. The article used an interdisciplinary approach that integrates philosophical, cultural, historical-hermeneutic and socio-cognitive analysis. The method of comparative analysis made it possible to determine the main differences and mutual influences of philosophical paradigms that determine the modern structure of Ukrainian national identity. The hermeneutic and phenomenological approach was used to understand the transformations of worldview models and human identity under the influence of historical and socio-cultural factors. The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of the influence of the pluralism of worldview cultures on the formation of Ukrainian national identity, through the integration of philosophical, culturological and socio-cognitive approaches. The author's contribution lies in establishing that the determining factor in the consolidation of national identity, the development of an inclusive civic model and the strengthening of social solidarity is cultural and worldview pluralism. The practical significance of the conducted research lies in the possibility of using its results for a more in-depth understanding of the processes of forming Ukrainian national identity in conditions of cultural and worldview pluralism. The study showed that Ukrainian national identity historically arises at the intersection of various cultural, linguistic, religious and philosophical traditions, where the interaction of autochthonous cardiocentric affectivism and dialectical-materialistic models of thinking contributes to the development of a bicentric structure of

worldview identities. It is found that cultural pluralism is a determining factor in the consolidation of national identity, ensuring methodological flexibility, consideration of historical context and ethical reflexivity in social and political development. It is determined that the interaction of linguistic, cultural and religious diversity promotes the development of an inclusive model of civic identity, thereby supporting social solidarity and cultural sustainability. The conclusions note that pluralism in the Ukrainian philosophical and cultural tradition acts as a resource for humanitarian discourse, promoting methodological innovations, strengthening ethical consciousness and supporting national identity. Further research should be directed at a more detailed study of the interaction of cultural pluralism with political, social and religious processes in the formation of national identity.

Keywords: *pluralism, worldview cultures, Ukrainian national identity, phenomenon, mechanism, nation.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах формування національної ідентичності в українському суспільстві реалізується за кондичій багатовимірного культурного та світоглядного плюралізму, що базується на основі результатів історично зумовлених соціально-політичних трансформацій. Множинність культурних, релігійних та філософських традицій визначає не тільки когнітивні та ціннісні орієнтири суспільства, а й формує механізми консолідації громадянської солідарності та етнокультурної самобутності.

У зв'язку з цим, вбачаємо за необхідність проведення дослідження, яке обумовлено потребою проведення системного аналізу ролі світоглядного та культурного плюралізму у процесах формування сучасної української національної ідентичності. Беручи до уваги складність історичних та сучасних соціокультурних процесів, необхідно приділити особливу увагу механізмам взаємодії диференційованих філософських, релігійних і культурних традицій,

які виступають підґрунтям для формування громадянської солідарності, інтеграції регіональних особливостей та побудови інклюзивної моделі державності.

Актуальність проблематики визначається потребою системного осмислення та аналізу структурних елементів культурного плюралізму, які визначають процеси націєтворення та еволюцію колективної самосвідомості. У даному аспекті необхідно здійснити аналіз, як взаємодіють історичні наративи, державна мовна політика, інтелектуальна спадщина видатних українських мислителів та релігійні практики, які займають вагоме місце в процесі формування сучасної національної ідентичності.

Проблематика ставить перед науковою спільнотою питання: яким чином структурні компоненти культурного плюралізму здійснюють вплив на консолідацію суспільства та розвиток багатовимірної національної самосвідомості? Як інтеграція мовного, релігійного та культурного різноманіття може здійснити вплив на забезпечення ефективних механізмів збереження та розвитку української національної ідентичності? Як історико-культурні чинники здійснюють вплив на формування адаптивної моделі плюралістичної ідентичності за сучасних умов? Ці питання потребують глибокого дослідження в контексті збереження української ідентичності, формування інклюзивної громадянської свідомості та забезпечення соціальної солідарності у сучасному соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс стосовно плюралізму в українському та міжнародному контексті, засвідчує стале зростання інтересу науковців до філософських, соціокультурних і нормативно-правових вимірів цього феномену. В умовах тривалих історичних трансформацій українського соціуму особливого значення набуває аналіз тих процесів, що асекурують взаємодію та інтеграцію різноспрямованих культурних, релігійних і політичних впливів. У даному аспекті ключовим

постає питання стосовно того, яким чином плюралістичні практики протегують формуванню громадянської солідарності та розвитку сучасної національної самосвідомості, тим самим створюючи підґрунтя для стабільного й інклюзивного суспільного розвитку.

Аналіз праць Артюха В. засвідчує, що становлення українського філософського процесу нерозривно корелювало з еволюцією національної самосвідомості та визначенням культурно-ціннісних орієнтирів суспільства [1], тоді як Романенко Ю. В. досліджує головні особливості формування ціннісних ідентичностей у площині українсько-американських взаємин, акцентуючи увагу на загальносвітоглядних і соціально-моральних засадах національної ідентичності [2].

Проблематику концептуальних меж та типології плюралізму у сучасній науковій думці, також висвітлює Поліщук Н. П., підкреслюючи її значущість даного явища для розуміння динаміки соціокультурних процесів та для осмислення сучасних моделей суспільного розвитку [3]. Варто наголосити на певних розбіжностях авторських підходів, де Шевчук С. Ф. та Шакур Н. В. із Мельником О. Є. здійснили значний внесок у дослідження плюралізму в межах української філософської традиції, підкреслюючи на впливі множинності інтерпретацій на сучасну наукову методологію та етичні засади пізнання [5; 7], то Шевченко В. І. систематизує еволюцію української філософської думки, висвітлюючи роль культурної ідентичності та локальних інтелектуальних практик у глобальному контексті [6].

Варто відзначити на одній суперечності, яка полягає у проведенні оцінки ролі релігійного та конфесійного плюралізму у світовому та українському контекстах, де Голд О. Ф. та Козловець М. А. відзначають його значення для соціальної стабільності та розвитку інституцій громадянського суспільства [9], тоді як Гурд Е. С. та Рідель С., досліджують його через взаємозв'язок

релігійних наративів та національної ідентичності у пострадянському просторі [8; 21].

Історико-філософські витоки українського плюралістичного дискурсу простежуються у наукових доробках Григорія Сковороди, аналіз яких здійснюють Ярошевич М., Петінова О. Б., Дорошенко С. Р. та Садовніков О. К., де їхні дослідження засвідчують фундаментальну роль етичних і пізнавальних орієнтирів Г. Сковороди у становленні української національної самосвідомості [23; 25; 27].

Критичний аналіз історичних наративів, мовної політики та їхнього впливу на формування національної свідомості подають Швець П., Костенко І., Халупа І. та Казарін П., наголошуючи на значущості історико-культурних чинників у процесах формування громадянської солідарності та національної єдності [15; 18; 19].

Аналіз систематизованих наукових джерел засвідчує, що проблематика філософського, соціокультурного та релігійного плюралізму посідає ключове місце в осмисленні механізмів формування національної ідентичності. Проте деякі аспекти залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, бракує системних досліджень практичних механізмів упровадження культурного та релігійного плюралізму в українському суспільстві, а також здійснення оцінки їхнього впливу механізмів на інтеграційні процеси, зростання рівня громадянської солідарності та формування нових моделей соціальної ідентичності. На основі застосування міждисциплінарного підходу, який поєднує філософський, культурологічний і соціокогнітивний аналіз, буде проведено дослідження практичних механізмів упровадження культурного та релігійного плюралізму в українському суспільстві, з метою заповнення прогалини недостатньо вивченої проблематики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою та завданням цього дослідження є комплексне філософське обґрунтування ролі світоглядного та культурного плюралізму в контексті формування й трансформації української національної ідентичності за умов історичної трансформації та поточних соціокультурних викликів. Головна увага приділяється встановленню того, як множинність філософських традицій, культурних орієнтацій, мовних практик та історичних наративів здійснює вплив на структуру українського ідентифікаційного простору, окреслює специфіку його становлення та забезпечує можливості для консолідації національної спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі комплексного застосування філософських, історико-культурних та соціогуманітарних підходів було проведено дослідження плюралізму світоглядних культур та визначено його вплив на розвиток української національної ідентичності, де визначальною методологією дослідження були філософська рефлексія, аналіз історичних джерел та інтерпретаційний аналіз світоглядних моделей. Дана методологія надала змогу проаналізувати особливості формування української національної ідентичності в філософському, історичному та культурному контексті, а також виявити взаємозв'язок емоційних, культурних та соціальних складників. Дана методологія дослідження надає змогу провести комплексний аналіз дуальності ідентичностей через інтеграцію різнорідних даних, однак результати дослідження вимагають здійснення додаткового аналізу через інтерпретаційний характер використаних джерел.

Множинність світоглядів та філософських ідентичностей в Україні була глибоко сформована історичними, культурними та політичними факторами. За радянських часів атеїстична пропаганда та інституціоналізація діалектичного та історичного матеріалізму як ідеологізованого варіанту марксизму-ленінізму фільтрувалися через культурну систему та ментальні рамки інтелектуальних

еліт. Враховуючи притаманні диспозиційні тенденції українського менталітету, які історично проявляють високу уяву та емоційність, національна світоглядно-філософська ідентичність розвивалася як біцентрична, інтегруючи кардіоцентричний афективізм та матеріалістичний акціонізм.

Згідно з інтерпретацією В. Артюхом висловів Д. Чижевського, національний світогляд являє собою не фіксований набір характеристик, а радше динамічний набір схильностей та тенденцій, які відображають суб'єктивні якості свідомості окремих людей. Основні характеристики, що здійснюють вплив на український національний світогляд, включають виражену емоційність, чутливість, ліризм та естетизм, поряд з індивідуалізмом, прагненням до свободи, а також тривожністю та адаптивністю, що формує як конструктивну, так і деструктивну соціальну поведінку.

Дуальність українських світоглядно-філософських ідентичностей виникає зі співіснування автохтонних кардіоцентричних або афектоцентричних перспектив, що підкреслюють емоційні та ідеалізовані інтерпретації реальності, та успадкованих фрагментів діалектико-матеріалістичних філософій, що поширювалися в радянський період, які призводять до прагматичного мислення, частково відокремленого від теоретичних узагальнень. На ідеологічному рівні ці ідентичності проявляються як складна взаємодія неосталінського ревізіонізму, спонтанного лібералізму та анархістських тенденцій, де дана взаємодія часто породжує розрив між урядовими ідеологічними проєкціями та живими соціальними реаліями населення, формуючи цикли невідповідності між ідеологією та практикою.

Соціальна та моральна ідентичність в Україні відзначається високою партикулярністю та ситуативністю морального мислення, коли колективні норми часто підпорядковуються інтересам окремих мікрогруп або індивідів. Ця форма моралі, поєднана з кардіоцентричним афективізмом та історично

сформованим досвідом державного морального нігілізму, створює сприятливі умови для проявів фаворитизму, кумівства та корупції, водночас визначаючи соціальні рамки, через які населення конструює механізми довіри, солідарності та етичної оцінки [1, с. 122–137; 2]. Різноманіття цих світоглядів, філософських орієнтацій та моральних систем підкреслює складність і багатошаровість процесів, за допомогою яких формується, обговорюється та трансформується українська національна ідентичність.

Філософія, у своєму ширшому сенсі, функціонує не лише як критичне дослідження передумов знання, але й як рефлексивна структура, що досліджує межі, внутрішню логіку, соціокультурні детермінанти та етичні наслідки пізнання. У цій якості філософія діє як метаепістемічний шар, сприяючи розпізнаванню мети, сенсу та відповідальності в процесах виробництва знань. Вона бере на себе посередницьку та інтерпретаційну роль, сприяючи діалогічному інтерфейсу між науковими парадигмами, культурними традиціями та світоглядними конструктами.

Поняття «плюралізм», що походить від латинського *pluralis*, означає множинність і в рамках філософського дискурсу охоплює подвійну перспективу. По-перше, воно позначає історико-філософську лінію, в якій проблема «один проти багатьох» або «єдність проти множинності» досліджується крізь диференційовані доктрини, школи та теоретичні рамки, незалежно від термінологічної одноманітності. По-друге, воно охоплює когнітивні та соціально-практичні методології, дискурсивні моделі яких породжують концентровані семантичні утворення [3].

Український філософський реалізм, як зазначає В.І. Шевченко є прикладом плюралістичної орієнтації, підкреслюючи структурну відкритість філософського дискурсу. Цей дискурс інтегрує екзистенційну чутливість та наративну поліфонію з раціональною рефлексією, забезпечуючи динамічне та контекстуально обґрунтоване розуміння реальності [4, с. 71]. Сучасні

дослідження також підкреслюють, що плюралізм становить історичну та методологічну основу філософії, що виникає як з поширення різноманітних шкіл думки, так і з діалогічних та полемічних практик, що характеризують саме філософське дослідження [5, с. 123].

Плюралізм, властивий українській філософській традиції, відображає її формування в складному, багатовимірному культурно-історичному середовищі, розташованому на цивілізаційному перехресті та сформованому екзистенційними випадковостями. Цей плюралістичний етос лежить в основі методологічної чутливості до семантичного різноманіття, історичної контекстуальності та саморефлексивних процесів у створенні знань. Історично українські мислителі прагнули відкритого, ціннісно-орієнтованого розуміння буття, людства, культури та наукового розуміння [3].

Такі принципи, як автохтонність та етноцентризм, ще більше підсилюють національну специфіку української філософської думки. Автохтонність розміщує інтелектуальне дослідження в межах культурного та історичного досвіду корінних народів, зберігаючи при цьому відкритість до міжкультурної взаємодії, тим самим сприяючи методологічній гнучкості та критичній рефлексивності. Етноцентризм закріплює інтерпретаційні практики в межах життєвого та історичного досвіду національної спільноти, гарантуючи, що виробництво знань залишається культурно резонансним та етично відповідальним [3; 6].

Інтерпретаційний плюралізм забезпечує основу для методологічної адаптивності, дозволяючи взаємодію з онтологічними, екзистенційними, діалогічними, ідентифікаційними та критично рефлексивними рамками. Ця адаптивність дозволяє українській філософській традиції функціонувати як універсальний аналітичний інструмент для дослідження складних, міждисциплінарних та контекстуально-чутливих явищ. Більше того, плюралізм культивує герменевтичну гостроту, заохочуючи усвідомлення

множинності істини та необхідності розміщення знань в історичному та культурному контекстах. Етично він сприяє рефлексивній відповідальності, спонукаючи вчених усвідомлювати наслідки своїх інтерпретаційних актів [3; 7].

Взаємодія між мовою та культурою є ключовим основою формування плюралістичного світогляду в сучасних суспільствах. Перехід людства до епохи глобальної цивілізації зумовив безпрецедентний розвиток у різних сферах життя, водночас поставивши складне завдання: необхідність узгодження швидкої модернізації із збереженням успадкованої культурної спадщини. Ця суперечність підкреслює критичну роль культурного плюралізму у підтриманні історичної свідомості суспільства, водночас враховуючи динамічні сили соціального розвитку.

Концепція мультикультуралізму, хоча часто відзначається як засіб гуманістичного та демократичного співіснування, також виявляє притаманну суперечність у суспільствах, що орієнтуються в культурному розмаїтті. Емпіричні спостереження свідчать про те, що безумовне співіснування численних культурних структур може бути нестійким, оскільки справедлива інтеграція різних світоглядів вимагає цілеспрямованих інституційних та соціальних механізмів. Тож, ідеологічний плюралізм постає не лише як теоретичний ідеал, а й як прагматична необхідність для консолідації національної ідентичності в гетерогенних суспільствах.

У контексті України історична еволюція держави та її соціокультурна спадщина створили унікальне середовище для культивування плюралістичних ідентичностей. Період після здобуття незалежності ілюструє, що ідеологічне та культурне розмаїття українського суспільства, яке проявляється в широкому спектрі релігійних та світських світоглядів, створює як можливості, так і виклики для державотворення. Вчені підкреслюють, що таке культурне та світоглядне розмаїття не руйнує національну єдність, а навпаки, може

виступати каталізатором для формування інклюзивної та інтегративної моделі громадянської ідентичності [8, с. 95; 9].

Еволюція національної ідентичності України невіддільно пов'язана зі співіснуванням численних культурних та мовних традицій у її історичному та сучасному контексті. Після здобуття незалежності у 1992 році країна зіткнулася з викликом інтеграції різноманітних соціальних і культурних груп у єдину політичну спільноту. На відміну від багатьох пострадянських держав, що орієнтувалися на монокультурну або монолінгвістичну модель держави, Україна обрала інклюзивний підхід, визнаючи багатоманітність національностей у межах українського громадянства [10; 11]. Така правова рамка створила основу для плюралістичної концепції державності, де культурне та мовне різноманіття виступає ключовим чинником у формуванні сучасної національної ідентичності.

Історичний та мовний розвиток української ідентичності формувався впродовж століть під впливом різних, часто взаємно накладених культурних традицій, зокрема старослов'янської спадщини, практики русинської канцелярії та тривалих контактів із польськими, литовськими й російськими політичними та культурними центрами [12; 13, с. 224–231]. Чіткі відмінності між українською та російською мовними системами почали окреслюватися лише після занепаду Київської Русі у XIII столітті, що засвідчувало поступовий процес регіональної, культурної та мовної диференціації. Лінгвістична еволюція, яка відбулася протягом наступних століть, стала одним із ключових чинників формування української національної свідомості, оскільки українська мова виступає не лише інструментом культурної пам'яті, а й центральним символом колективного самовизначення [14; 15].

У сучасних умовах формування української ідентичності вагомий вплив відіграє державна мовна політика, спрямована на утвердження української мови як ключового маркера національної належності. Законодавчі зміни,

зокрема Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) та пов'язані з ним освітні й медійні регуляції, орієнтовані на посилення статусу української мови у сфері публічної комунікації при одночасному дотриманні прав мовних меншин [16]. Зазначена політика репрезентує складний баланс між потребою у консолідації національної ідентичності та необхідністю врахування мовно-культурного плюралізму, що є характерною рисою українського соціуму, особливо у регіонах зі значною часткою російськомовного населення [17].

Взаємодія між історичними наративами та політичним дискурсом ще більше підкреслює роль плюралізму у формуванні національної ідентичності. Зусилля щодо привласнення історичної спадщини Київської Русі відіграли важливу роль у формуванні окремої української історичної свідомості, іноді всупереч російським інтерпретаціям спільної спадщини [18; 19]. Такі історичні переконфігурації є не просто символічними, а й мають практичні наслідки для націєтворення, громадської пам'яті та культурної освіти. Вони ілюструють, як конкуруючі інтерпретації історії можуть як об'єднувати, так і розділяти населення за культурними, лінгвістичними та ідеологічними ознаками.

Український досвід виразно демонструє ключову роль психологічних та соціальних чинників у процесах формування національної ідентичності. Періоди криз колективної самосвідомості, проєкція зовнішніх загроз на внутрішні групи та політизація культурної спадщини спричиняли хвилі суспільної поляризації, що особливо загострювалися в умовах політичної турбулентності [20; 21]. Така динаміка засвідчує, що формування української національної ідентичності не має ані лінійного, ані однорідного характеру; воно являє собою тривалий процес узгодження різнорідних культурних традицій, історичного досвіду та актуальних політичних викликів. У цьому контексті культурний і соціальний плюралізм постає не перешкодою для

національної єдності, а невід'ємним елементом становлення стійкої та інклюзивної української ідентичності.

Еволюція української національної ідентичності формувалася під значним впливом світоглядного та культурного плюралізму, який історично характеризує українське суспільство. Радянська політика централізації та штучного конструювання національностей залишила Україні складну структуру ідентичностей, у межах якої співіснують різні мовні та етнічні групи/ Виникнення незалежної України у 1992 році було не наслідком завершеного та консolidованого національного руху, а результатом структурного розпаду Радянського Союзу, що зумовило потребу у «наздоганяючому розвитку», спрямованому на інституціоналізацію державності та формування цілісної політичної нації, здатної інтегрувати внутрішнє культурне різноманіття.

Взаємодія між регіональною автономією та централізованим державним управлінням є одним із ключових чинників, що впливають на формування української національної ідентичності. Історичні рішення, зокрема надання Криму автономного статусу у 1991 році, демонструють тривалу напруженість між необхідністю зміцнення національного суверенітету та потребою враховувати інтереси регіональних меншин із власними мовними й культурними особливостями [21, с. 17]. Опір окремих регіонів політиці централізації, посилений зовнішнім втручанням, виявляє чутливість державної системи до етнолінгвістичного розмаїття та підкреслює важливість збереження балансу, який дозволяє поєднати національну єдність із регіональною специфікою без провокування сепаратистських процесів чи загроз територіальній цілісності [21, с. 18].

Формування плюралістичної національної ідентичності в Україні вимагає сталого діалогу через ідеологічні та культурні кордони. Така взаємодія вимагає визнання різноманітних точок зору, поваги до альтернативних систем

цінностей та здатності узгоджувати відмінності, не стираючи унікальних принципів кожного світогляду. Цей процес сприяє взаєморозумінню та дозволяє побудувати спільну суспільну структуру, де індивідуальні та колективні ідентичності співіснують збалансовано та справедливо [22].

Більше того, присутність різноманітних культурних та ідеологічних течій може активно сприяти процесам демократизації та гуманізації українського суспільства. Плюралізм, сприяючи міжкультурній комунікації, пропагуючи толерантність і підтримуючи мирне співіснування різних систем вірувань, підвищує здатність громадян брати участь у громадянському житті та водночас зміцнює основу національної ідентичності. У цьому сенсі плюралізм виступає не лише як механізм соціальної стабілізації, а й як рушійна сила національної самореалізації в умовах ХХІ століття [9].

Протягом століть, переживаючи тривалі етапи культурного тиску та зовнішнього політичного домінування, Україна зіткнулася з істотними труднощами у побудові цілісної системи національного самовизначення. На відміну від багатьох інших держав, українська ідентичність формувалася під впливом глибоких історичних травм та системного зовнішнього впливу, що суттєво ускладнило процес консолідації суспільної єдності [23; 24]. Попри це, після проголошення незалежності у 1991 році держава послідовно працює над відновленням власної духовної та культурної традиції, прагнучи інтегрувати українську ідентичність у ширший європейський культурно-інтелектуальний простір [23].

Релігійні інституції залишаються ключовими у формуванні української національної свідомості. У контексті військового вторгнення у 2022 році Українська Православна Церква стала ключовим захисником національних традицій, тоді як структури, пов'язані з Московським Патріархатом, увічнюють невизначеність та ідеологічну напруженість [24]. Ця динаміка є прикладом перетину релігійного плюралізму та формування національної ідентичності,

підкреслюючи вирішальну роль релігійних інституцій у підтримці культурної стійкості та колективного саморозуміння.

Інтелектуальна спадщина Григорія Сковороди та Петра Могили дає критичне розуміння історичних основ української національної ідентичності. Філософська пропаганда Сковородою самосвідомості, мовного розвитку та культурної грамотності підкреслює центральну роль освіти та етичного самоспостереження в процесах націєтворення [25; 27]. Водночас, заснування П. Могилою Києво-Могилянської академії як першого вищого навчального закладу в Україні інституціоналізувало розвиток як духовних, так і інтелектуальних здібностей, тим самим зміцнюючи культурну наступність та громадянську свідомість [25]. Ці постаті є прикладом зближення філософської та релігійної думки у формуванні самобутнього українського світогляду, що має тривалий вплив на сучасні соціокультурні парадигми та інтеграцію в європейський філософський дискурс.

Сучасний дискурс ідентичності України ще більше ускладнюється плюралізмом її культурних та релігійних традицій. Співіснування східної та західної релігійної спадщини в поєднанні з історичними потрясіннями та сучасною геополітичною напруженістю створює багатогранний культурний ландшафт [26; 27]. Розуміння цього плюралізму є важливим для визначення культурних векторів, які сприяють національній єдності, водночас враховуючи внутрішню різноманітність. Міжнародні моделі екуменічної взаємодії, особливо ті, що виникають у Західній Європі, демонструють потенціал плюралістичних структур для сприяння міжкультурному діалогу, примиренню та розбудові нації [26].

Збереження та просування української мови, літератури, фольклору та художнього самовираження залишаються життєво важливими для передачі культурних знань та зміцнення національної ідентичності з покоління в покоління. Музика, танець, образотворче мистецтво, архітектура та звичаї

разом становлять естетичний та духовний субстрат української культури. Ці культурні вираження забезпечують відчутні прояви ідентичності, стійкості та громадської солідарності в складні часи, такі як військові конфлікти, війни та суспільні потрясіння, тим самим підкреслюючи внутрішній зв'язок між культурним плюралізмом та еволюцією національної свідомості [25; 27].

На основі проведеного дослідження в таблиці 1. систематизовано ключові напрями практичного застосування отриманих результатів, що у свою чергу, надає змогу визначити прикладний потенціал ролі плюралізму світоглядних культур та його впливу на розвиток української національної ідентичності, що надає змогу окреслити сфери їх упровадження у гуманітарну, освітню, культурну й управлінську практику.

Таблиця 1.

Практичний аспект застосування результатів дослідження

Сфера застосування	Ключові результати дослідження	Напрями практичного використання	Очікуваний ефект
Державна гуманітарна політика	Виявлена дуальність світоглядно-філософських ідентичностей та домінування кардіоцентричного афективізму.	Формування спільних символічних наративів, а також коригування культурної та мовної політики з урахуванням емоційно-ціннісних чинників.	Підвищення рівня суспільної консолідації та легітимності гуманітарних стратегій.
Діяльність органів влади та громадських інституцій	Аналіз механізмів формування ідентичності та моральних установок населення.	Розроблення програм національної єдності, стратегій інформаційної безпеки, протидії деструктивним ідеологіям.	Підвищення стійкості суспільства в умовах війни та посткризової трансформації.
Культурна політика та культурні програми	Визначення ролі культурного й ідеологічного плюралізму у націєтворчих процесах.	Підтримка міжкультурних ініціатив, програм збереження мовної, релігійної та регіональної різноманітності.	Зниження соціальної напруги, посилення громадянської солідарності.

Освіта та громадянська освіта	Обґрунтування плюралістичної природи української ідентичності.	Розроблення та оновлення навчальних програм з філософії, культурології, історії України, курсів громадянської компетентності.	Формування критичного мислення, толерантності та діалогічної культури.
--------------------------------------	--	---	--

Джерело: власна розробка автора.

Тож, можна відзначити, що плюралізм в українській філософії пропонує надійний ресурс для сучасного наукового дискурсу, що у свою чергу сприяє епістемологічному збагаченню, стимулює методологічні інновації та зміцнює гуманітарну етику виробництва знань, тим самим пропонуючи життєздатну альтернативу редукціоністським або технократичним моделям науки.

Висновки

В результаті проведеного дослідження з'ясовано, що формування української національної ідентичності реалізується за умов складного світоглядного та культурного плюралізму, який історично формувався на основі взаємодії політичних, соціальних та релігійних факторів. Множинність філософських ідентичностей в українському контексті відзначаються поєднанням автохтонних кардіоцентричних та афектоцентричних перспектив з елементами радянського діалектико-матеріалістичного мислення, що зумовлює дуалістичний характер українського світогляду, де емоційність, чутливість і прагнення до свободи інтегруються з прагматизмом та адаптивністю.

Встановлено, що плюралізм відіграє критичну роль у методологічній та соціокультурній динаміці національної ідентичності. Визначено, що історичні процеси взаємодії диференційованих культурних, мовних і релігійних традицій, у комплексі із державною політикою, скеровані на консолідацію української мови та культурної спадщини, тим самим формують кондиції для інтеграції різнорідних соціальних груп у єдину громадянську спільноту.

З'ясовано, що плюралізм визначається не тільки як соціокультурна характеристика, а й як інструмент зміцнення національної єдності, демократичних практик та толерантності. Визначено, що інтеграція історичних, культурних і релігійних елементів сприяє формуванню стійкої, інклюзивної та культурно збагаченої української національної ідентичності.

Варто відзначити, що наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі впливу світоглядного та культурного плюралізму на формування української національної ідентичності шляхом інтеграції філософських, культурологічних і соціокогнітивних підходів, де було визначено ключову роль плюралізму у консолідації національної ідентичності та посиленні соціальної солідарності в сучасному українському суспільстві. Теоретичний внесок дослідження полягає в осмисленні національної ідентичності як динамічного багаторівневого феномену в плюралістичній парадигмі.

Тож, подальші наукові дослідження полягають у підтримці плюралістичних практик взаємодії між диференційованими культурними, мовними та релігійними спільнотами, для сприяння гармонізації загальнонаціональних цінностей з інтересами різноманітних соціальних груп. Перспективи подальших досліджень повинні бути скеровані на здійснення системного вивчення та дослідження механізмів інтеграції культурного та мовного плюралізму у процеси державотворення, визначення стратегій зміцнення громадянської солідарності та здійснення аналізу ролі філософських, релігійних і культурних практик у становленні сучасної української національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Артюх В. Як став можливим український філософський процес? *Світогляд, філософія, релігія : збірник наукових праць*. Суми : Світ друку, 2015. Вип. 8. С. 122–137.
2. Romanenko Y. V. The USA and Ukraine: The experience of forming a set of value identities. Part 2. Worldview-philosophical, ideological and socio-moral identities. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2023. Вип. 99. С. 27–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2023.99.3> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Поліщук Н. П. Плюралізм. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. URL: <https://esu.com.ua/article-882674> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Філософія: історія і сучасність. Конспект лекцій: Навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей / За ред. В. І. Шевченка. Чернівці, 1996. 176 с.
5. Шевчук С. Ф. Плюралізм у філософії та науці. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 119–124.
6. Шевченко В. І. Українська філософія в системі українознавства: теорет.-метод. комент. до курсу філос. у вищ. навч. закл. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. 240 с.
7. Шакур Н. В., Мельник О. Є. Плюралізм інтерпретацій в українській філософії: вплив на сучасну наукову методологію й етику пізнання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. № 55. С. 188–193. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.27> (дата звернення: 10.10.2025).
8. Hurd E. S. Narratives of de-secularization in international relations. *Intellectual History Review*. 2017. Т. 27. № 1. С. 97–113. DOI: 10.1080/17496977.2016.1255462 (дата звернення: 10.10.2025).

9. Gold O. F., Kozlovets M. A. Confessional pluralism as a phenomenon of modernity: World and Ukrainian context. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2021. № 2(90). С. 40–51. DOI: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(90\).2021.40-51](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(90).2021.40-51) (дата звернення: 10.10.2025).
10. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2494-12> (дата звернення: 10.10.2025).
11. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.10.2025).
12. Hüttl-Folter G. Zur Sprache der Nestorchronik: Russischkirchenslavisch-altrussische lexikalische Wechselbeziehungen. *Zeitschrift für Slavische Philologie*. 1980. Т. 41. № 1. С. 34–57.
13. Bruns T. Einführung in die russische Sprachwissenschaft. *Mit einem historischen Teil*. 1. Auflage. Tübingen, 2007.
14. Kostiučenko A. Die Sprachen und die Politik. *Ukraine-Analysen*. 2021. № 255. С. 6.
15. Швець П. Слово – Зброя, Як українську впокорювали, Попри репресії та голодомори, тотальну русифікацію, одна з найдавніших і наймилозвучніших мов світу не лише вистояла, а й згуртовує націю. Урядовий кур'єр, Газета Кабінету Міністрів України. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-ukrayinsku-vpokoryuvali/> (дата звернення: 10.10.2025).
16. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Дата оновлення: 21.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19> (дата звернення: 10.10.2025).

17. Kulyk V. Die Identität der russischsprachigen Staatsbürger der Ukraine. *Ukraine-Analysen*. 2018. № 196. С. 5–10.
18. Костенко І., Халупа І. Володимир Великий – князь Київської Русі чи України-Русі? *Radio Свобода*. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kyuyivska-rus-chy-ukrayina-rus-knyaz-volodymyr/31437479.html> (дата звернення: 10.10.2025).
19. Казарін П. Викрадення Русі. Київ може відібрати у Москви своє справжнє ім'я. *Історична правда*. 2013. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2013/09/27/136919/> (дата звернення: 10.10.2025).
20. Всеукраїнське об'єднання «Свобода». Програма ВО «Свобода»: Програма захисту українців. IX. Донбас, Крим і Севастополь. Відновлення територіальної цілісності та подолання наслідків окупації. 1995/2020. URL: <http://svoboda.org.ua/program/ix/> (дата звернення: 10.10.2025).
21. Riedel S. Ukraine in conflict of national identity: The rights of the Russian-speaking population were and remain essential for peace. *FPK*. 2022. Vol. 6(5). P. 1–28. URL: https://www.researchgate.net/profile/Sabine-Riedel/publication/363271302_Ukraine_in_Conflict_of_National_Identity_The_Rights_of_the_Russian-speaking_Population_were_and_remain_essential_for_Peace (дата звернення: 10.10.2025).
22. Арістова А. В. Поліконфесійність як феномен сучасності: Україна і світовий контекст. *Мультиверсум*. 2006. Вип. 55. С. 213–222.
23. Yaroshevich M., Petinova O. The main philosophical ideas of G. Skovoroda / M. Yaroshevich, O. Petinova. *Філософська спадщина Григорія Сковороди. Програма та Матеріали Міжнародних Сковородинівських читань (27 жовтня 2021 р.)* / За заг. редакцією О. Б. Петінової; Університет Ушинського, Аньхойський університет фінансів та економіки. Одеса-Бенбу,

2022. С. 15-16. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/15086> (дата звернення: 10.10.2025).

24. Brylov D., Kalenychenko T. Religion and nationalism in post-Soviet space. Routledge International Handbook of Religion in Global Society. 2020. URL: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315646435-33> (дата звернення: 10.10.2025).

25. Doroshenko S. R., Sadovnikov O. K. Hrigory Skovoroda in modern Europe. 2022. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/30268/1/507-509.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

26. Levyk B., Aleksandrova O., Khrypko S., Iatsenko G. Geo-policy and Geo-psychology as Cultural Determinants of Ukrainian Religion, Mentality and National Security. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9(3). P. 217–225. DOI: <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2761> (дата звернення: 10.10.2025).

27. Gomilko O. Hryhoriy Skovoroda's Philosophy of Education: The Difference of the Modern Vision of the Philosophy of the Heart. 2019. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/5c401f49-9b1f-4ba6-97bc-e42cc19e8a07> (дата звернення: 10.10.2025).